

N. BAROU:

DRUŽSTEVNÍ FINANČNICTVÍ V RÁMCI KAPITALISTICKÉ SOUSTAVY.

I. Ú v o d.

Chceme-li osvětliti postavení a politiku družstevních zařízení, pak musíme míti při tom neustále na zřeteli konečný cíl jejich činnosti. Setkáváme se zvláště při tom se dvěma názory. Jeden vidí v družstevnictví nástroj k úplné přeměně kapitalistické soustavy; druhý očekává, že družstevní zařízení budou toliko léčebnou pomůckou proti nepřístojnostem v kapitalistické soustavě. Přeměna nebo náprava kapitalismu, toť oba navzájem soupeřící názory na cíle družstevní činnosti.

I kdyby družstevní hnutí usilovalo toliko o nápravu dnešní soustavy, jest nuceno odhalovati nepřístojnosti v kapitalismu a vyšetřovati je a tam, kde je najde, musí se snažiti odpomoci jim. Vytýká-li si naopak družstevnictví za úkol nahraditi kapitalistickou soustavu soustavou úplně jinou, pak nutno si ujasniti, za jakých podmínek může se setkati taková přeměna s úspěchem. Stává se stále nesnadnějším předvídati, jaké to budou podmínky, neboť kapitalistická soustava se neustále obměňuje a pozměňuje tím, že se ve svých národních a mezinárodních organisacích stává neustále centralističtější a složitější. Tyto změny vyplývají netoliko z hospodářské struktury, nýbrž i z techniky kapitalistického podnikání ve všech oborech lidské činnosti. Družstevnictví musí tudíž býti předem připraveno bráti ohled na tyto neustálé změny soustavy, kterou chce tak nebo onak nahraditi.

Pojednávaje o družstevním finančnictví jako o části kapitalistické finanční soustavy považoval jsem právě uvedené poznámky za nutné, abych jasně vymezil své vlastní stanovisko. Hledím na družstevnictví jako na organizační metodu hospodářské činnosti, která jest opakem metod kapitalistických a rozchází se s nimi. Jsem toho názoru, že použitím družstevních metod poskytne se určitým vrstvám obyvatelstva — dělníkům a drobným výrobcům — možnost, aby zvýšily svou kupní sílu a čelily do určitého stupně jednotlivým nepřístojnostem kapitalismu. 80 milionů členů družstevních organisací představuje s jejich rodinami téměř osminu všeho obyvatelstva. Družstevní organizace napomáhá k hospodářskému povznesení jejich domácnosti nebo jejich činnosti ve svízelných kapitalistického světa. Než vyhrocení a rozsah mezinárodní hospodářské krise a strašné bědy, které ji provázejí, ukazují zřetelně, že míra, do jaké mohlo družstevnictví působiti proti kapitalismu, jest velice obmezena.

Možno to vysvětlovati dvojím způsobem: buď jsou dnešní družstevní snahy, ačkoli velmi rozšířené, příliš povrchní a roztráštěné, než aby se mohly státi v kapitalistické soustavě směrodatnými, nebo jsou v kapitalistické soustavě obmezeny samotné možnosti družstev zjednati odpomoc. Je-li správným první vysvětlení, pak jest úkolem družstevnictví hledati cesty a prostředky k zvláštní organisaci a k hlubšímu proniknutí hospodářské soustavy. Tkví-li potíže v obmezení, které způsobuje družstevní práci nutně sám kapitalismus, pak jest třeba uvažovati, nemůže-li družstevnictví posloužiti za základnu nějaké nové soustavy, a v čem spočívá úkol, který při tom připadá dnešním družstevním organisacím. Přečhodné období od jedné soustavy k soustavě jiné je vždycky velmi nesnadné, a jest důležité zjistiti, jak by měla v takové době pracovati družstevní zařízení.

Chceme zkoumati především nynější podmínky družstevního finančního hospodářství a jeho vyhlídky v nejbližší budoucnosti za předpokladu, že družstevnictví může v kapitalistickém hospodářství pokračovati ve své činnosti.

Naším úkolem bude: 1. formulovati charakteristiku družstevního finančního hospodářství; 2. srovnati je s finančním hospodářstvím kapitalistickým; 3. vymeziti místo družstevní finanční únosnosti v celkové finanční soustavě kapitalistické společnosti. 4. Bude dále zajímavo ukázati, jak se družstevní banky a úvěrní ústavy ukázaly v současné krizi odolnými. Nakonec 5. zbývá srovnati zvláštní postavení družstevních bank s postavením kapitalistických úvěrních ústavů a osvětliti vztahy družstevních bank k ústředním bankám a k jejich politice. Až pojednáme o všech těchto otázkách, chceme zkoumati, může-li družstevní úvěrní soustava nahraditi soustavu kapitalistickou.

II. Charakteristické znaky finančního hospodářství družstevního.

Družstevní finančníctví se zabývá družstevním kapitálem, jeho hromaděním, správou a upotřebením. Jaké jsou tudíž nejhlavnější znaky družstevního finančního hospodářství?

1. Družstevní kapitál jest jedním z obou hlavních pilířů družstevní práce. Definice družstva „jakožto sdružení osob a nikoli kapitálu“ nevystihuje úplně jeho podstatu. Nelze zajisté popírati, že v družstevní organisaci hraje hlavní úlohu prvek osobní a že osobní pouto mezi členy jest největším aktivem u družstevních finančních zařízení, zvláště u oddělení bankovních a pojišťovacích. Leč družstevní organizace jsou sdruženími osob k provádění obchodních podniků, která se musí učiti „využiti výhod, když už nikoli zisku kapitálu“.¹

2. Družstevní kapitál nezná žádného rozdílu mezi podílníkem a zákazníkem. Každý člen je zároveň podílníkem a zákazníkem družstva, které nemá pečovati o ty, kdož v něm nejsou sdruženi.

3. Družstevní kapitál pracuje pro určitou skupinu členů a může vybudovati svou činnost na určitém druhu plánovitého hospodářství.

4. Družstevní kapitál jest spravován pospolitostně členy družstevních organisací prostřednictvím volených jimi výborů.

5. Družstevní kapitál slouží k dosažení družstevních cílů v obchodu a ve výrobě, jakož i v bankovníctví a v pojišťovnictví, pro něž byla zřízena družstevní zařízení. Proto jest finanční politika družstev nerozlučně spjata s všeobecnými cíly, jež si družstva vytkla.

6. Družstevní kapitál může býti nahromaděn v neobmezených sumách, ježto družstva jsou založena na zásadě neobmezeného počtu členů a není tak tudíž obmezen výdej podílů (jak jest tomu u podniků kapitalistických, aby se udržel co největší zisk a dividenda).

7. Družstevní kapitál se tvoří podíly členů, jejich vklady a úsporami a rezervami vznikajícími z přebytků. Družstevní kapitálové podíly mohou býti také vyzvednuty po příslušné výpovědi. Nikdo však nemůže dostati z družstevní organizace nazpět více, než kolik do ní zaplatil. Rezervy a přebytek jsou společným majetkem samotného druž-

¹ Gide, Economie politique, str. 85.

stva. Vytvářejí tak novou kapitálovou sílu, která slouží družstevní pospolitosti a nepřichází k dobru individuálním zájmům jednotlivého člena.

8. Družstevní kapitál není nástrojem výdělkářského usilování. Družstvo nakládá s kapitálem svých členů jako nakládají kapitalistické podniky se svým kapitálem akciovým. Členové dostanou mírnou úrokovou míru ze svých podílů a vkladů. Vlastní „odměna“ za osobní a finanční účast členů spočívá v prokazování služeb a nikoli v získávání peněz.

9. Družstevní kapitál neslouží za podklad rozdělování zisků, kterých je organizací dosaženo. Přebytek se rozdělí mezi členy v poměru k jejich účasti na obchodech družstva, z nichž přebytek vznikl.

10. Ze tří právě uvedených předpokladů vyplývá, že spekulace s družstevním kapitálem jest nemožnou.

III. Finanční stav družstevního hnutí.

Z poslední vydané zprávy Mezinárodního družstevního svazu je možno učiniti si všeobecný přehled o rozdělení hlavních závazků v souhrnné bilanci těchto družstevních organizací v celém světě, pokud vyplnily dotazníky M. D. S.

Čísla vztahující se na organizace obchodní a výrobní jsou patrna z tabulky I.

Tabulka I.

	Splacený kapitál a rezervy	Úsporné vklady	Půjčený kapitál (bez úsporných vkladů)	Rozvaha
	v librách šterlinků			
1. Družstva spotřební	208,978.728	37,889.811	148,793.736	429,704.399
2. Velkonákupní společnosti	69,851.938	12,835.054	243,187.351	347,446.001
3. a) děl. výr. druž.	3,658.280	206.706	3,576.627	7,819.714
b) ke spotř. družstvům při- družená druž. výr.	4,811.359	12.129	4,300.027	10,194.194
4. Zemědělská druž.	22,178.113	1,568.318	56,375.390	190,815.469
5. Různá družstva	509.894	1,012.898	5,489.706	7,073.537
Celkem:	309,988.312	53,524.916	461,716.837	993,053.324

Připočítáme-li k úhrnným částkám v tabulce I. kapitálové obnosy družstevních organizací úvěrních a pojišťovacích, dostaneme tento výsledek v tabulce II:

Tabulka II.

	Splacené podíly a rezervy	Úsporné vklady	Půjčky (vyjímajíc úspor. vklady)	Čistý zisk	Rozvaha
	v librách šterlinků				
Druž. organ. obch. a výr.	309,988.312	53,524.916	461,716.837	72,182.970	993,053.324
	(161)	(68)	(158)	(158)	(165)
Druž. úst. bank. a úvěrní	72,308.408	205,487.077	178,348.365	1,945.049	458,088.899
	(48)	(48)	(42)	(41)	(47)
Pojišťovací společnosti	2,358.930	—	—	—	23,491.767
	(26)				(26)
Celkem:	384,655.650	259,011.993	640,065.402	74,128.019	1.474,633.990

Rozbor družstevních peněžních prostředků v celém světě ukazuje, že tyto organizace byly s to sebrati téměř 1½ miliardy liber šterlinků. Je to částka opravdu pozoruhodná u srovnání s nahromaděnými úsporami v celé kapitalistické soustavě a také již s obnosy uloženými ve spořitelnách na celém světě (přes 5 miliard liber šterlinků).

Při zkoumání složení provozovacího kapitálu v různých druzích družstevních organizací vychází zřetelně najevo, že samotný podílový kapitál s rezervami dosahuje 30% všech peněžních prostředků. Hlavní podíl na kapitálu mají úsporné vklady (18%) a půjčky (47%). Z těchto čísel vysvítá jasně, že družstevní hnutí má naléhavou potřebu prostředků, kterých se mu dostává v podobě zápůjček.

Všimneme-li si tabulky I., vidíme, že samotná spotřební družstva představují 85% nahromaděného kapitálu a rezerv a že na družstva zemědělská připadá toliko asi 8 až 10%.

Když byla ve spotřebitelském hnutí upotřebena velká část nahromaděných prostředků k výstavbě (vlastních) obchodních a průmyslových podniků, zbývaly v mnohých zemích značné prostředky, jež se investovaly do zařízení nedružstevních. Tyto prostředky vzrůstají v některých zemích, jako na př. v Anglii v poměru k provozovacímu kapitálu rok od roku. Mnohé velkonákupní společnosti mají velký nadbytek kapitálu. Ukládají jej prostřednictvím svých bankovních oddělení (Velká Británie, Švédsko a jiné) nebo prostřednictvím zvláštních družstevních bank (Švýcarsko a jiné) v cenných papírech druhu nikoli družstevního.

Zemědělská družstva jsou v těžkém postavení; trpí stále nedostatkem kapitálu a musí si mnoho vypůjčovati u bank. Rovněž zemědělské družstevní banky jsou silně zadluženy u bank státních a soukromých.

Družstevní banky určité země pracují nezávisle na sobě. Zřídka pracují pospolně a rezervy jedné banky jsou málokdy ukládány u druhé. Jediné družstevní ústřední bankovní ústavy byly zřízeny v Rusku (Vsekobank) a na Ukrajině (Ukrainbank). Od doby, kdy nabyt účinnosti zákon z r. 1930 o úvěrové reformě, pozbyly však charakteru ústředních družstevních bank a Vsekobank byla r. 1932 spojena s komisariátem financí.

Družstevní pojišťovnictví jest teprve v počátcích vývoje a nehraje žádné značnější úlohy ve financování družstevních zařízení, poněvadž družstevní hnutí se dosud nenaucilo používat družstevně pojistných kapitálů, jak to dělají kapitalistické organizace přiměřeně k soustavě kapitalistické.

Ze svých úvah můžeme odvoditi tyto z á v ě r y:

a) Různé druhy družstev nahromadily v jednotlivých zemích úspory svých vlastních členů s velmi různým úspěchem.

b) Některé skupiny, zvláště v zemědělském družstevním hnutí, jsou silně závislé na soukromém kapitálu nebo na penězích státních.

c) Tato situace se ztěžuje ještě tím, že není žádné finanční součinnosti mezi různými skupinami hnutí, ať již na poli národním nebo mezinárodním, takže přebytek u jedné družstevní organizace není k volnému použití jakožto vklad u organizace druhé, a to ani ve vlastní zemi ani v zahraničí.

d) Družstevním hnutím sebraná kapitálová částka jest pouze malým zlomkem veškerých národních peněžních prostředků v dotýcných zemích.

TOVÁRNA NA NÁBYTEK ARCHITEKT FR. PLHOŇ A SPOL.
PRODEJNA PRAHA II., Purkyňova 2. Telefon 38706.

IV. Možnosti různých družstevních hnutí rozšířiti jejich okruh působnosti. Překážky, jež jsou působeny nedostatkem kapitálu.

Plní družstevní organizace všechny své úkoly dostatečnou měrou? Uplatňují své postavení v závodění s kapitalistickým světem? A není-li tomu tak, netkví to v tom, že nemají dostatečného kapitálu k rozvinutí své činnosti?

Situace jest v jednotlivých odvětvích hnutí a v jednotlivých zemích velmi rozdílná. V posledních dvou desetiletích staly se podmínky pro národní a mezinárodní hospodářské vztahy daleko složitějšími, proto však pro vývoj družstevního podnikání nikoli nepříznivějšími. Družstevní hnutí spotřebitelské setkává se s největšími potížemi. V poslední době není nuceno závoditi toliko s obyčejným jednotlivceckým obchodem, nýbrž s pěti mocnými soupeři, kteří zaujímají často monopolní postavení v živnosti a v obchodu. Jsou to: organizace řetězového obchodu, obchodních domů, bazarů, „restaurant-stores“ a maloobchodních prodejen továrních koncernů.

Všechny tyto nové formy obchodních podniků mají velice rozvětvenou distribuční síť podepřenou neobyčejně intenzivní reklamou a v některých případech vysoce vyvinutou premiovou a splátkovou soustavou.

Družstevní distribuční soustava vyžaduje rovněž přizpůsobení změně, jež nastala v kulturních podmínkách, skrovnějším významu, jaký mají dnes životní potřeby v souvislosti se vzrůstem jiných potřeb v dělníkově domácnosti. Družstevní prodejna, která je hlavně obchodem požívatiny, musí popřáti místa obchodu universálnějšího charakteru, aby udržela své postavení.

V některých zemích, jako na př. ve Velké Británii, ve Švýcarech, ve Skandinavii připravily si spotřebitelské družstevní organizace dostatek prostředků na zřízení těchto nových forem podnikání. Nezavádějí-li jich, neděje se tak z nedostatku prostředků. Ve střední Evropě, na Balkáně atd. nedostává se však mnohým spotřebitelským družstevním organizacím prostředků na rozšíření jejich činnosti.

Přejdeme-li nyní k družstevní činnosti zemědělských výrobců, setkáme se tam se situací zvláště spletitou. Malý rolnický výrobce závodí s kapitálově silným a stroji vyzbrojeným velkostatkem. Družstevní prodejní organizace a organizace je doplňující dělají vše, co jest v jejich moci, nejsou však s to stupňovati výrobu malého selského hospodářství, které zůstává u srovnání s velikými obilními, kávovými, čajovými plantážemi s jejich množstvím traktorů a vazačů atd. toliko pouhým trpaslíkem. Otázka nového uspořádání zemědělské výroby na kolektivním základě s použitím všech technických vy-možností, jak bylo uskutečněno odvážnou kolektivizační politikou S. S. S. R., vnucuje se družstevnímu světu v celém svém významu.

Zemědělské a spotřební družstevnictví setkal se při svém obesílání trhů se soupeřstvím silně monopolisovaných a centralisovaných kapitalistických koncernů, které zaujímají vedoucí místo v mezinárodním obchodu s agrárními produkty. Aby udržela vlastní pole v konkurenci s nimi, musí zemědělská družstva zorganizovati prodejní činnost družstevních organizací výrobců v jednotlivých zemích mezinárodně. Rovněž nutno věnovati zvláštní pozornost vývoji přímých obchodních vztahů k organizacím spotřebitelů. Zemědělské družstevnictví nemá dostatek prostředků, aby mohlo splniti tyto nové úkoly. Musí se při tom spolehnouti, pokud jde o tyto prostředky, na pomoc jiných odvětví hnutí.

Financování družstevní činnosti jest hlavním úkolem družstevního kapitálu. Družstevní finance v celém světě stojí však ještě před jiným velikým problémem: jest to opatření osobního úvěru na družstevním základě dělnickému obyvatelstvu, které postrádá dnes každé opravdové pomoci z bankovních prostředků a jest odkázáno na podnik půjčovateli peněz a lichvářů. Jak jsme ukázali, promlouvavše o činnosti družstevních zařízení úvěrních, může býti drobný úvěr udržen na normální a pokrokové dráze, spočívá-li na družstevní základně. Družstevní metoda má určité zvláštnosti, které vylučují potíže, které se naskýtají soukromým bankám při poskytování drobného úvěru.

V. Družstevní úvěrní ústavy a krise.

Porovnání hlavních bilančních položek 27 družstevních bank celého světa skýtá pro poslední 3 roky tento obraz:

T a b u l k a III. (v dolarech).

Koncem roku	1929	1930	1931
Kapitál	65,229.131	85,411.547	83,702.007
Deposita	534,972.897	613,229.523	566,216.208
Výpůjčky a obligace	156,241.527	147,117.768	186,737.553
Pokladna a bankovní pohledávky	76,619.501	74,174.367	51,603.030
Zápůjčky a směnky	405,726.024	421,651.531	506,947.712
Akcie	278,193.386	352,297.581	278,728.811

Tato čísla potřebují několika vysvětlivek. Upuštění od zlatého standardu mělo vliv na kurs směnek v mnoha státech. Přepočítáno na dolary, poklesla skutečná čísla asi o 25%. Na př. vykazují čísla u bankovního oddělení C. W. S.² v Anglii — při přepočítání na dolary — veliké zmenšení rezerv a deposit. Rezervy poklesly o 800.000 liber, ježto bylo nutno uhraditi ztrátu na cenných papírech. Deposita však přesto značně vzrostla (přes 10%). Stoupla v librách:

	10./1. 32	10./1. 31
Deposita	37,204.476	34,452.421
Kontokorent	20,252.328	17,630.502
Celkem	57,456.804	52,082.923

Všimneme-li si těchto čísel, vidíme, že od roku 1929 do roku 1931 stoupl nahromaděný kapitál ze 65 mil. dolarů na 83 mil. dolarů. Deposita se rozmnožila z 534 mil. dolarů na 566 mil. dolarů a výpůjčky u jiných bank nebo-li obligace zvýšily se ze 156 mil. dolarů na 186 mil. dolarů. Všechna tato v dolarech uvedená čísla ukazují číselně daleko větší přírůstek, ježto skutečná čísla pro Anglii, Dánsko, Uhry, Indii a Norvéžsko, jakož i pro Pelestinu atd. byla snížena asi o 25%. Naopak poklesly hotovosti ze 76 na 51 mil. dolarů. Výpůjčky členů stouply ze 405 mil. dolarů na 506 mil. dolarů, kdežto akcie klesly s 352 mil. dolarů (v roce 1930) na 278 mil. dolarů (r. 1931).

Z výše uvedených čísel možno tudíž odvozovati: 1. hromadění kapitálu postupo-

² Co-operative Wholesale Society, Ltd., Manchester.

valo, ovšem pozvolněji. 2. Potřeba cizích peněz (výpůjčky) značně vzrůstala a podle toho přibývalo závislosti družstevních organizací na státu a na kapitalistických bankách. 3. Pokladniční stav jest oslaben, ale čísla v dolarech přehánějí skutečnou újmu. 4. Družstevní organizace použily značně více úlev poskytovaných jim družstevními bankami. Bankovní úvěry jim velice pomohly v nesnázích vyvolaných krisí. 5. Zmenšily se vklady v mimodružstevních hodnotách, ježto bylo upotřebeno všech peněz, jež byly k volnému použití, k financování družstevních podniků.³

Bankovní výbor M. D. S. sebral srovnávací čísla o vlivu krise na družstevní a kapitalistické bankovní ústavy. Tato čísla ukazují, že následkem otřesů vyvolávaných krisí objevoval se u družstevních i soukromých bank v každém čtvrtletí roku 1931 značný úbytek deposit. Z toho lze usuzovati, že krise zachvátila všechny zmíněné státy výjma Francií a Švýcarsy, které učinily malé pokroky. Dále dlužno konstatovati, že družstevní banky trpěly téměř právě tak jako banky soukromé.

Družstevní hospodářská soustava se přimyká příliš těsně k všeobecné soustavě hospodářské, než aby se mohla vyhnouti jejímu velikému vlivu.

Aby však bylo možno učiniti správnější srovnání, bylo by zapotřebí při srovnávacích číslech — byť by to bylo i obtížnější — vzíti v úvahu i přehled drobných a středních soukromých bank, než přihlížeti toliko k velkobankám. Drobné banky byly zachváceny krisí daleko více. Zde by bylo jistě bývalo možno stanoviti daleko větší rozdíl k dobru družstevnictví ohledně procentuelních ztrát.

VI. Postavení družstevního finančnictví v kapitalistické soustavě finanční.

V družstevnictví nelze spatřovati řadu podniků, jež jsou odděleny od všeobecného hospodářského života, jehož jsou přece jen určitým výsekem. Družstevnictví jest částí dnešní kapitalistické soustavy a pracuje za jejích všeobecných podmínek.

Za těchto podmínek jest nemožno, aby družstevní hnutí vedlo vlastní zvláštní finanční hospodářství, jež jest technicky naprosto nezávislé na finančním aparátu kapitalistické společnosti a úplně odříznuté od souvislosti s finančnictvím kapitalistickým. Jest proto nesprávným domnívati se, že by mohla v kapitalistickém světě existovati úplně nezávislá úvěrová soustava, jak se zdají za to míti někteří členové skupiny Major-Douglasovy.⁴

Družstevní finanční ústavy musí plniti své denní závazky za těchže zákonitých podmínek jako finanční ústavy kapitalistické. Musí obchodovati šeky, směnkami, cennými papíry a bankovkami. Nepočítají tudíž takové plány, které se zabývají zavedením zvláštní družstevní měny, za dnešních poměrů nikterak se skutečností a netřeba se jimi proto ani vážně zabývat. Přes to však, že jsou částí všeobecného finančního mechanismu kapitalistické soustavy, zaujímají družstevní finanční zařízení a především družstevní banky zvláštní postavení a neměly by býti proto také podceňovány.

³ Bankovní výbor M. D. S. líčí situaci takto: „Družstevní banky jako celek pocítovaly účinky krise. Přesto však nepřestaly dokonce ještě zvlášť podporovati družstevní hnutí v tomto kritickém období. Byly s to činiti tak v důsledku reorganisovaných aktiv. Tato reorganizace byla na konec proveditelnou díky uvolněným prostředkům, jež měly některé banky k dispozici v podobě investovaných peněz mimo družstevní hnutí. Banky se nezpečovaly stáhnouti tyto peníze v zájmu hnutí.

⁴ Srovnej New Age, July, 16th, 1931, str. 125.

Bereme-li zřetel na to, co bylo výše řečeno, a pokoušíme-li se vymeziti místo, jaké zaujímá družstevní finančníctví v kapitalistické finanční soustavě, musíme prohlásiti, že družstevní finanční obchodní instituce: a) ukládají větší část svých pokladničních rezerv v obyčejných kapitalistických bankách nebo v ústředních bankách a že ona „konta u jiných bank“ tvoří značnou část pomocných prostředků družstevních finančních institucí, b) že uchovávají značnou část svých rezerv a svých volných prostředků ve zlatě a v komunálních papírech nebo papírech kapitalistických podniků, c) že značnou část svých hotovostí dávají na vyzvání k dispozici peněžnímu trhu. Tím, že ukládají značnou část svého volného provozovacího kapitálu v kapitalistických bankách a v papírech kapitalistických podniků, činí se družstevní banky přímo závislými na všeobecném peněžním trhu. Jakmile začnou kapitalistické papíry klesati, má to okamžitě citelný vliv na finanční postavení takových družstevních bank. Tak bylo nuceno, jak bylo výše vyloženo, odepsati bankovní oddělení velkonákupní společnosti v Anglii před nedávnem 800.000 liber (nebo téměř $\frac{3}{4}$ svých zvláštních rezerv), aby uhradilo ztrátu, jež byla způsobena tím, že mělo kapitalistické cenné papíry.

Naopak zase nejen že družstevní finanční zařízení zapůjčují kapitál kapitalistické soustavě, nýbrž vypůjčují si i mnoho od ní; nejen družstevní organizace obchodní, nýbrž i družstevní banky vypůjčují si značné částky od ústředních a jiných bank, aby jimi financovaly své obchodní závody nebo aby je zase rozpůjčily členům.

Tak jsou družstevní finanční zařízení skutečně jakýmsi přívěskem nebo doplňkem finančního aparátu kapitalistického světa.

Jest charakteristickým pro podřadnou roli, již hraje družstevní finančníctví, že v některých zemích spatřují kapitalistické banky, zvláště v krajích rolnických, hodnotu družstevních úvěrních zařízení ve shromažďování a rozdělení peněžních prostředků. Banky pohlízejí často na družstevní úvěrní spolky jako na své pomocníky a nikoli jako na konkurenty. To vede ke zvláštní a na první pohled neuvěřitelné situaci, stane-li se kapitalistická banka (drážďanská banka) v Německu ústředním zařízením družstevních úvěrních spolků. Ke konkurenci mezi družstevními a kapitalistickými bankami dochází toliko ve dvou případech: v jednom, mají-li kapitalistické banky zájem na tom, aby pojmuly místní úvěrní spolky do sítě svých podniků, v druhém pak, jsou-li zákazníci obou bankovních skupin v urputném boji nebo závodí-li mezi sebou.

VII. Srovnání kapitalistického a družstevního finančníctví.

Srovnáváme-li charakteristické znaky družstevního a kapitalistického finančníctví, můžeme stanovit tyto rozdíly: a) Kapitalistické finančníctví jest vázáno na soustavu přesné dělby funkcí různých typů finančních ústavů. Naproti tomu není žádné zvlášť organizované družstevní finanční soustavy, nýbrž různá družstevní zařízení pracují současně pro týž účel. b) Individuelní úspory jsou v kapitalistické finanční soustavě ukládány hlavně v úvěrních ústavech; shromažďování úspor a družstev děje se hlavně prostřednictvím družstevních obchodních podniků; nahromaděné úspory jsou obyčejně výsledkem družstevní obchodní činnosti. Družstevní úvěrní zařízení hrají nyní ještě podřadnou roli při shromažďování úspor. c) Dividenda se v kapitalistických podnicích obyčejně rozděluje a vyplácí mimo okruh podniku, který dividendu platí; v družstevních organizacích se návratek ukládá obyčejně u organizací nebo se vydává hlavně jejich prostřednictvím.

Rozdíl mezi kapitalistickými a družstevními úvěrními zařízeními projevuje se ještě zřetelněji a) při shromažďování deposit: kapitalistické banky „vytvářejí“ velkou část svých deposit; banky družstevní — stejně jako spořitelny — slouží hlavně jako prostředkovatelé mezi tím, kdo spoří a kdo si vypůjčuje. b) Pokud jde o postavení kapitálu: 1. Pole působnosti kapitalistických bank se odlišuje v různých typech institucí a zemí. Všechny však považují za svůj hlavní úkol dosažení zisku. Naproti tomu se finanční činnost družstevního hnutí podřizuje vůbec družstevní organizaci výrobců a spotřebitelů.

2. Tím, že kapitalistické banky usilují dosáti velikého zisku, jsou v mnohých zemích dalekosáhle zúčastněny na oběhu zboží jakož i na spekulaci se zbožím a cennými papíry; a jak zřetelně ukázala poslední mezinárodní finanční krise, překročily kapitalistické banky v mnoha případech hranice moudrého hospodaření tím, že poskytovaly zápůjčky poměrně dlouhodobé nebo aspoň na delší dobu z peněz, jež měly použiti jen na krátkou dobu. Tak stupňovaly ještě nejistotu v kapitalistickém hospodářství. Družstevní banky nemají žádného zájmu na takových úvěrových nešvarech. Nemají ani žádné příčiny oddávati se spekulacím a jejich stanovy jim také nejčastěji zakazují účastniti se obchodování zbožím. Do efektivního obchodu jsou zataženy pouze tehdy, ukládají-li své pokladniční rezervy a svá volná aktiva v cenných papírech se zlatou jistotou.

3. Kapitalistické banky jakožto část neuspořádané, na závodění založené hospodářské soustavy snaží se vyrovnati tuto nestálost zvýšenou jistotou a likvidností při svých úvěrových obchodech. Nechtějí nebo nemohou financovati velikou řadu podniků (zápůjčky agrárním výrobcům, zápůjčky dělnickému obyvatelstvu atd.), u nichž nelze umožniti jistotu a likvidnost cestou obvyklých bankovních metod. Družstevní úvěrní zařízení, jež jsou daleko větší měrou chráněna před nebezpečím hrozícím ze spekulací než banky kapitalistické, mohou proto také družstevními úvěrovými metodami vytvářeti bohatší možnosti ukládání kapitálu a sloužiti úspěšně takovým skupinám obyvatelstva, jichž kapitalistické banky nedbají nebo s nimiž špatně zacházejí.

Družstevní banky měly by však zvláště dbáti toho, aby jich nebylo zneužíváno nebo aby nebyly falešně vedeny, 1. tím, že by ukládaly příliš velkou část svých peněz ve zlatých devisách a jiných kapitalistických cenných papírech, 2. tím, že by upisovaly jako organizace státní půjčky, na př. půjčky válečné atd., 3. tím, že by poskytovaly svým podílníkům nebo členům příliš velké zálohy na movitosti.

Vztahy mezi družstevními bankami a ústřední bankou jsou v každé zemi podmíněny tím, že na družstevní banky dlužno pohlížeti jako na přívěsek všeobecné bankovní soustavy. Nemohou dělati žádné vlastní politiky a musí se řídit podle ústředních bank. Provozují-li ústřední banky deflační politiku, musí udržovati svá aktiva pokud jen možno likvidními, ale činí-li tak, sledují politiku soukromých bank a nemohou si pak v době, kdy by to bylo nanejvýše nutným, uchovati žádného nezávislého postoje.

VIII. Mohou družstevní úvěrní organizace nahraditi celou soustavu kapitalistického úvěru?

Abychom na to mohli dáti odpověď, musí býti zvlášť probrána otázka organizace úvěru a zvlášť otázka úvěrové politiky.

Nejsilnější posice družstevní úvěrní organizace je v jejích místních sdruženích. Tato jsou tvořena místními členy, kteří mohou nejlépe posouditi poměry v malém místě nebo

v okresu. Vzbuzují u těch, kdož v místě ukládají peníze, a u podílníků důvěru a jsou s to poskytovat úvěry tak, že jim vznikají jen velmi nepatrné ztráty. Jest jisto, že takové místní úvěrní družstevní spolky mohou s velikým úspěchem nahradit nesčetné drobné banky Spojených Států nebo tisíc filiálek „Big Five“ v Anglii. Pováží-li se, že v minulých letech pracovalo ve Spojených Státech přes 30.000 bank (jejich počet jest nyní snižen na 19.000) a přes 11.000 „Big Five“ v Anglii, možno posouditi, jak neracionelně je vybudována kapitalistická bankovní soustava.

Místní družstevní úvěrní spolky a úvěrní svazy, které jsou sdruženy ve svazy okresní a fungují jako místní agentury nebo representanti ústředních družstevních bank a opírají se o clearing unions, mohou již v některých zemích velice dalekosáhle platiti za náhradu kapitalistických bank.

Při posledním zasedání Mezinárodního družstevního bankovního výboru byla nadhována tato otázka týkající se politiky: „Může družstevní hnutí projevovati vlastní mínění? Obsahují družstevní zásady v protivě k liberální hospodářské nauce, která selhala, směrnice, jež by mohly býti základem nové soustavy finanční a peněžní? Povážuje-li to výbor za možné, pak by bylo záhodno, aby odhadnul tyto zásady a směrnice vhodné pro družstevní politiku.“ Výbor toho bohužel dosud neučinil a musíme to proto udělati sami.

Domníváme se, že zvláštní charakter družstevního finančnictví — jak byl popsán v druhé kapitole — umožňuje mu posloužiti za základnu finanční soustavy reorganizované společnosti. Odůvodňujeme to takto: 1. Družstevnictví, které má neustále co dělati s u r č i t ý m i vrstvami obyvatelstva, jež jsou sdruženy v družstevní organizaci, může tvořiti základnu plánovitěho hospodářství.

2. Družstevně organizovaná společnost přijímá do svého středu všechny nově se hlásící schopné prvky. Jest tudíž schopna neobmezeného rozpětí a může sloužiti veškerému obyvatelstvu.

3. Družstevnictví jest v přítomné době jedinou známou soustavou, která pracuje pro uspokojení zájmů svých členů a nikoli pro jiné účele.

Nemá proto ohledů na neuspořádaný trh, znemožňuje spekulace a uvolňuje též cestu k dorozumění mezi družstevně organizovanými výrobci a spotřebiteli ve městě a na venkově.

4. Družstevnictví jest jedinou metodou dobrovolné (nevynucované) organizace, která zřizuje obchodní podniky, jež nejsou pod kapitalistickým vlivem a nejsou zakládány v zájmu kapitalistů, nýbrž k tomu, aby sloužily vlastním členům. Může býti proto základem společnosti, která nechce docilovati zisku, nýbrž usiluje o uspokojování potřeb svých členů.

5. Družstevnictví jest jedinou soustavou, v níž je nejvyšším cílem zájem členů, a v němž se dostává každému členu odměny podle toho, jak využil příležitostí, které mu skýtá družstevní organizace.

6. Tím, že družstevní hnutí rozvíjí svou činnost, vytváří nedělitelné, celé společnosti patřící kapitály, jež mohou sloužiti za základnu budoucího vývoje a mohou nahraditi individuální spojení spojením kolektivním.

7. Družstevnictví odpovídá demokratická organizační forma s kolektivní správou a může proto družstevnictví tvořiti základnu nového společenského řádu, jehož hospodářská a politická činnost jest podřízena téže vrchní správě.

8. Družstevnictví jakožto demokratická organizační forma má velikou výhodu, že

představuje jednu z nejjednodušších metod hospodářské samosprávy a může zároveň nahraditi soukromé a státní podniky.

9. Družstevnictví představuje soustavu vertikálních organizací, v níž jsou všechny stupně články jednoho řetězu. Místní družstvo tvoří nejlevnější a nejúčinnější metodu a jednotku budoucí finanční úvěrové soustavy.

IX. Možnosti v nejbližší budoucnosti.

I když mohou družstevní zásady sloužiti za základ nové hospodářské soustavy, jest přece jen družstevní organizace příliš obmezena, než aby byla s to posloužiti za most k této nové soustavě, a jest pravděpodobně i příliš slabou, než aby mohla sněsti i jen pouhé otřesy přechodného období k nějaké nové soustavě. Musí proto družstevnictví soustřediti své síly a dokonale vybudovati své organizace. Jest nutno, aby věnovalo více pozornosti sesílení a doplnění svého oboru působnosti, zvláště na poli peněžního hospodářství. Koncentrační proces, hlavní to znak moderního hospodářství, udělal v družstevní finanční organizaci malé pokroky. Teprve v nejposlednější době vycituje se ve hnutí význam soustředění družstevního úvěrnictví a poslední mezinárodní sjezd učinil v tomto směru důležitá usnesení. Národní a mezinárodní doplňky ve výstavbě družstevního úvěrnictví jsou žádoucí. Chce-li se dnešní stav v tomto směru napravit, jsou potřebny ve výstavbě družstevního úvěrnictví národní a mezinárodní doplňky, totiž aby

a) přebytek u jedné družstevní korporace mohl býti převeden do jiné, která toho potřebuje;

b) každá družstevní korporace nahromadila od vlastních členů tolik kapitálu, kolik je možno, pod zorným úhlem, aby v případě, nebude-li ho sama míti celého zapotřebí, mohla jeho zbytek převáděti do jiných družstevních institucí.

Aby se připravovala cesta pro organizaci družstevní finanční soustavy s těmito zásadami, jsou potřebny:

a) Pevná finanční součinnost mezi všemi skupinami družstevních organizací v každé zemi ustavením národních družstevních finančních výborů.

b) Síť družstevních úvěrních a úsporných sdružení v každé zemi, která, sdružena jsouce ve svazy a skupiny, by se semkla v družstevních bankách řídíce se rozhodnutím vídeňského sjezdu.

c) Ústřední družstevní banka pro každou zemi nebo pro národní svaz družstevních ústředních bank v zemích, kde je jich více.

d) Ústřední družstevní pojišťovna pro každou zemi nebo národní svaz pojišťoven.

e) Mezinárodní družstevní banka.

f) Mezinárodní družstevní pojišťovna jakožto ústředna mezinárodního úvěrnictví a pojišťovnictví hnutí.

g) Družstevní finanční soustava musí dále usilovati o to, aby pojala do okruhu své činnosti organizace všech druhů, vybudované na vzájemnosti: stavební spořitelny, podpůrné pokladny, různé druhy pojišťoven se vzájemným ručením a jiné podobné organizace.

Z á v ě r.

Družstevní organizace posílí svůj vliv v kapitalistickém společenském řádu, podnikne mohutný nápor na „výdělkářské hospodářství“ a stane se připravovatelem cesty k novému sociálnímu řádu. Pokusí-li se o to, závisí z velké části na tom, do jaké míry

je schopna organisovati své vlastní finanční prostředky a odvážně jich požití k vlastním cílům. Finanční hospodářství hnutí, výstavba družstevní finanční soustavy jsou hlavními podmínkami vítězství družstevních ideí.

Buď jak buď, pro družstevní hnutí je důležité, aby za daných poměrů soustavně soustřeďovalo své síly, neboť jinak družstevnictví nepřečká přechodné období od kapitalismu k nějakému jinému hospodářskému řádu. Ať již bude toto přechodné období výslednicí zákonitých pochodů nebo akcí revolučních, v obou případech bude musit být využito jeho existujících hospodářských zařízení, aby se vytvořilo něco nového. Příklad S. S. S. R. ukázal, jak jest za těžko zničití dosavadní hospodářskou soustavu a chtítí zároveň převzítí dvojnásobný úkol, vytvořítí novou organizaci a učinití ji služebnou procesu nové výstavby. Nebude-li mítí družstevní hnutí v době přechodného období po ruce žádné vlastní organisované soustavy, poklesne na stupeň pouhé nápomocné distribuční organizace a jeho veliká zkušenost a organizační tradice budou pro výstavbu nového sociálního řádu promrhány.

FRANT. MODRÁČEK: DĚLNICKÉ ZÁLOŽNY.

Jistý národohospodář se vyslovil, že největším bankéřem světa je ten, kdo disponuje grošem proletáře. Je to nepochybně poněkud upřílišněné. Nicméně ukázala zkušenost, že při rostoucí spořivosti obyvatelstva i chudého znamenají i drobné úspory, dají-li se dohromady, veliké kapitály, jež použity k lidovým hospodářským účelům, povznesly by znamenitě materiální úroveň lidu pracujících.

Příkladem nahromaděných kapitálů z nejdrobnějších úspor jsou konsumní družstva. U britských konsumních družstev činily podíly a půjčky, jež se v převážné míře skládaly z úspor členů, v roce 1929 127,722.168 liber šterlinků — v tehdejší valutě více než 20 miliard Kč proti 216,967.099 lib. št. roční tržby. Tyto nahromaděné kapitály uložené v družstvech na levný úrok dovolují konsumním družstvům a anglické a skotské velkonákupní společnosti, že mohou prováděti veliké investice ve svých závodech, opatřiti si nejlevnější prameny nákupní, obchodovati s levným kapitálem, což se projevuje v jejich konkurenční převaze a značných ziskových přebytcích, jež vrací se členům ve způsobě nákupních dividend. Také u nás sneslo dělnictvo do svých konsumních družstev na naše poměry pozoruhodné kapitály. V roce 1931 činily členské úspory u konsumních družstev náležejících k Ústřednímu svazu československých družstev 164,736.196 Kč a závodní podíly 50,240.223 Kč; dohromady tvořily obě položky slušnou částku 214,976.419 Kč proti roční tržbě 980,553.615 Kč. Peníz ten mohl býti jen částečně zužitkován v obchodech družstev, takže jejich hotovosti a uložené přebytky převyšovaly částku 90 milionů Kč. Levným tímto kapitálem vysvětlují se mnohem lépe úspěchy konsumního družstevnictví nežli berními úlevami tak často jim vytýkanými. Budiž k tomu připomenuto, že je to jen malý zlomek kapitálu, jež v Československu vložily vrstvy zaměstnanců do různých svých družstev. Podle statistiky Z á j m o v é h o Ú s t ř e d í d r u ť s t e v n í c h s v a z ů v Praze, jež sdružuje šest družstevních svazů převážně zaměstnaneckých, vykazovaly koncem roku 1931 konsumní, výrobní, stavební a hospodářská družstva k těmto svazům náležející na závodních podílech 207,348.395 Kč a na členských úsporách 642,126.804 Kč, vesměs to kapitál drobných střádalů.